

System medialny Malty

Damian Guzek

Media masowe tworzą w państwie złożone relacje z systemem politycznym, dzięki czemu problematykę medialną możemy rozpatrywać w kategoriach systemowych¹. Społeczeństwo traktujemy wówczas jako system, złożony z połączonych zależnościami subsystemów. W każdym z takich subsystemów funkcjonują powiązane ze sobą w różnym stopniu elementy². Z tej perspektywy autor spojrzął na media na Malcie³. Opisując poszczególne elementy maltańskiego systemu medialnego, nawiązuje też w nieznacznym stopniu do kryteriów zaproponowanych przez Daniela C. Hallina oraz Paolo Manciniego⁴.

Republika Malty pojawia się niezwykle rzadko w polskich opracowaniach naukowych.

Malta kojarzona jest w Polsce głównie z zakonem joannitów czy krajami, które przystąpiły w 2004 r. do Unii Europejskiej, oraz tzw. tanią banderą⁵. W samej Europie często sprowadzana jest ona do roli mikropaństwa o nikłej pozycji na arenie międzynarodowej. Uszczupla to jej znaczenie i pozwala przyrównać ją do pionka na globalnej szachownicy⁶. Tymczasem, pomimo niewielkiej roli politycznej w basenie Morza Śródziemnego, Malta wykształciła swoje specyficzne rozwiązania ustrojowe, dzięki którym rozwija się i osiąga pozycję stabilnej demokracji.

Utrwalenie się systemu politycznego Malty, kraju przez ponad sto pięćdziesiąt lat będącego brytyjską kolonią, związane jest z proklamo-

¹ Z. Oniszczyk, *Kształtowanie się polityki medialnej (Medienpolitik) rządu RFN w latach 1949–1989*, Katowice 2002, s. 25.

² Na gruncie polskim spotykamy się z kilkoma propozycjami rozumienia systemu medialnego: rynkowym zaproponowanym przez Bogusławę Dobek-Ostrowską, politologicznym oraz medioznawczym Bartłomieja Golki, strukturalnym Macieja Mrozowskiego. W zależności od podejścia, system medialny obejmuje tylko media masowe lub media masowe oraz wspomagające je instytucje medialne. Więcej na temat samych definicji zob. B. Dobek-Ostrowska, *Komunikowanie polityczne i publiczne*, Warszawa 2007, s. 111; B. Golka, *Wstęp*, [w:] J. Adamowski, B. Golka, E. Stasiak-Jazukiewicz, *Wybrane zagraniczne systemy informacji masowej*, Warszawa 1996, s. 7; M. Mrozowski, *Media masowe. Władza, rozrywka, biznes*, Warszawa 2001, s. 117; tenże, *System medialny. Struktura i zasady działania*, [w:] *Dziennikarstwo i świat mediów*, wyd. 4, zm., uzup. rozszerz., pod red. Z. Bauera, E. Chudzińskiego, Kraków 2008, s. 39; Z. Oniszczyk, *System medialny w ujęciu teoretycznym*, [w:] *Mało znane systemy medialne*, pod red. M. Gieruli, Z. Oniszczyka, Sosnowiec 2007, s. 9–20.

³ Malta jest krajem o powierzchni 316 km², położonym na Wyspach Archipelagu Maltańskiego (zamieszkałych: Malta, Gozo i Comino, a także bezludnych: Cominotto, Filfla i Wyspa św. Pawła). Godny odnotowania jest fakt, że Republika Malty liczy zaledwie 400 000 obywateli, z czego przeważająca większość (85 proc.) to mieszkańcy miast.

⁴ Praca nie stanowi analizy systemowej opartej na czterech wydzielonych przez badaczy kryteriach. Jest raczej syntetycznym opisem elementów systemu z licznymi nawiązaniem do czynników Hallina i Manciniego.

⁵ Malta słynie z korzystnych warunków rejestracji statków obcych armatorów.

⁶ Por. A. Skrzypek, *System polityczny Republiki Malty*, Warszawa 2009, s. 10. Zob. też: *Systemy polityczne wybranych państw basenu Morza Śródziemnego*, red. nauk. M. Myśliwiec, K. Krysiniel, Chorzów–Poznań 2011.

waną 21 września 1964 r. niepodległością. W 1974 r. przyjęła formę demokratycznej republiki⁷. Od 1 maja 2004 r. Malta jest członkiem Unii Europejskiej. W samej konstytucji nie zadeklarowano *expressis verbis* zasady podziału władzy, „można ją jednak wyprowadzić w drodze interpretacji całokształtu przepisów, dotyczących relacji między centralnymi organami państwa”⁸. Władzę ustawodawczą sprawuje na Malcie parlament, złożony z Izby Reprezentantów (House of Representatives) i prezydenta⁹. Władza wykonawcza należy do prezydenta wraz z gabinetem, a władzę sądowniczą sprawują niezależne sądy.

Uwarunkowania systemu medialnego

Medialny krajobraz Malty wyróżnia się na tle innych członków Unii Europejskiej kilkoma znaczącymi zjawiskami. Przystają one w różnym stopniu do najnowszych prób systematyzacji systemów medialnych, jednocześnie nadają temu systemowi medialnemu kilka cech wyraźnie specyficznych.

Media, zarówno te w języku maltańskim, jak i angielskim (oba są językami urzędowymi), stymulują zmiany związane z przejściem Maltańczyków od modelu społeczeństwa tradycyjnego do społeczeństwa nowoczesnego. Największym katalizatorem zmian są nowe media, zwłaszcza portale internetowe, należące do partii politycznych oraz prywatnych instytucji. W przypadku mediów tradycyjnych to partie polityczne, posiadające znaczącą część opiniotwórczej prasy oraz stacji radiowych, kształtują w znacznej mierze nowe trendy. Dużą liczbę

środków przekazu – zwłaszcza stacji radiowych – posiada również Kościół katolicki, który pragnie utrzymania dotychczasowego kształtu instytucji społecznych, w tym szczególnie obowiązującego modelu małżeństwa i rodziny.

Przystąpienie do Wspólnoty wymusiło pewne zmiany w związku z implementacją Dyrektywy o audiowizualnych usługach medialnych AVMSD¹⁰, jednakże specyfika maltańskiego systemu medialnego pozostała niezmienną. Podobnie jak w pozostałych krajach członkowskich, na Malcie najsilniej regulowane są tradycyjne media elektroniczne, natomiast prasa jedynie w niewielkim stopniu. Do niedawna praktycznie nieuregulowane pozostawały nowe media, jednak obecnie funkcjonują już pierwsze rozwiązania dotyczące internetu.

Wolność słowa, zapewniona w Konstytucji Malty z 21 czerwca 1964 r., wyrażona jest najpełniej w art. 41 § 1: „Nikomui nie można przeszkodzić w korzystaniu z wolności wyrażania poglądów, w tym wolności swobodnego kształtowania własnych poglądów, wolności swobodnego dostępu do idei i informacji, wolności swobodnego przekazywania idei i informacji (bez względu na to, czy będą one komunikowane publicznie, czy konkretnej osobie lub grupie osób) oraz wolności swobodnej korespondencji, chyba że za zgodą tej osoby lub w związku ze sprawowaniem władzy rodzicielskiej”¹¹.

Ponadto Konstytucja gwarantuje swobodę zakładania i wydawania prasy drukowanej – art. 41 § 3 stawia wydawcom prasy wyłącznie wymóg zamieszkiwania na Malcie. Pomija tym samym konieczność posiadania przez nich obywatelstwa. Dodatkowo § 4 nakłada na wydawców

⁷ Malta od początku niepodległości starała się utrzymywać ściśle więzi z Wielką Brytanią. Wynikało to przede wszystkim z obaw o brak samowystarczalności gospodarczej kraju. Więcej na ten temat zob. T. Wituch, *Dzieje Malty*, Warszawa 1980, s. 277–281.

⁸ P. Mikuli, M. Grzybowski, *Parlament Republiki Malty*, Warszawa 2006, s. 7. Zob. też: M. Florczak-Wątor, P. Mikuli, *Systemy konstytucyjne Cypru i Malty*, Warszawa 2009.

⁹ Ten specyficzny podział wyraźnie nawiązuje do typowo brytyjskiej koncepcji „króla w parlamencie”.

¹⁰ Na temat zawartości Dyrektywy AVMSD zob. K. Jakubowicz, *Unia Europejska a media. Między kulturą a gospodarką*, Warszawa 2010, s. 117–125.

¹¹ *Konstytucja Malty*, Warszawa 2007, s. 50 (wersja elektroniczna: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/malta.html>).

obowiązek ukończenia dwudziestego pierwszego roku życia oraz dostarczenia informacji o miejscu zamieszkiwania. Inaczej wygląda sprawa mediów elektronicznych. W 1993 r., biorąc pod uwagę ograniczoną liczbę częstotliwości oraz skłonność rynku do koncentracji, wprowadzono regulacje zezwalające na posiadanie przez jednego nadawcę tylko jednej stacji radiowej i jednego kanału telewizyjnego, rozszerzając je w 2000 r. o stacje emitujące teledakupy. W 2008 r. trwały intensywne prace nad poszerzeniem dotychczasowych uregulowań, nie udało się jednak ich przeforsować.

Za nadawanie koncesji radiowych i telewizyjnych odpowiada wymieniony w art. 118 (znowelizowanym w 1974 r.) i 119 konstytucji Urząd do spraw Przekazu Audiowizualnego¹² (Broadcasting Authority). Organ powstał w 1961 r., a więc jeszcze przed uzyskaniem przez Maltę niepodległości. W art. 119 § 1 Konstytucji Malty określono, iż funkcją Urzędu „jest zapewnienie, tak dalece, jak to tylko możliwe, by w przekazach dźwiękowych i telewizyjnych dostępnych na Malcie, odnoszących się do spornych kwestii politycznych i przemysłowych lub aktualnej polityki społecznej, zachowana była należyta bezstronność i by dostęp do urządzeń nadawczych i czasu antenowego był w sposób rzetelny rozdzielony między osoby należące do różnych partii politycznych”¹³.

Urząd monitoruje i reguluje działalność nadawcą radiofonii i telewizji, czuwa nad zachowaniem ładu medialnego Malty. Zabezpiecza pluralizm organizacyjny radiofonii i telewizji, udzielając licencji na nadawanie podmiotom publicznym, prywatnym i społecznym. Składa się z przewodniczącego oraz czterech członków, wybieranych na pięcioletnią kadencję. Jest to przyjęty zwyczaj, ponieważ sama

konstytucja przewiduje, że poza przewodniczącym organ ten musi składać się co najmniej z czterech członków. Powołuje ich prezydent po zasięgnięciu opinii premiera, który odbył wcześniej konsultacje z liderem partii opozycyjnej. Odwołuje również prezydent – w przypadku niezdolności któregoś z członków do sprawowania powierzonej mu funkcji lub gdy dopuścił się on zachowań zasługujących na społeczne potępienie.

Państwo posuwa się do ograniczania wolności mediów oraz stosuje wobec nich restrykcje w trzech ściśle określonych przypadkach. Pierwszym jest łamanie przez media ciszy wyborczej, trwającej dwa dni przed każdymi wyborami oraz referendum. Kolejnym, dość kuriozalnym przypadkiem, jest niedozwolone korzystanie z określonych emblematów i słów, a nawet skrótów. Dla przykładu, skrót UNESCO nie może pojawiać się w środkach przekazu bez specjalnego pozwolenia¹⁴. Trzecim przypadkiem jest ujawnianie tajemnicy państwowej, służbowej oraz handlowej.

Za sferę komunikacji odpowiada Urząd Komunikacji Elektronicznej (Malta Communications Authority), powołany w 2001 r. na podstawie art. 418 ustawy dotyczącej nadzoru sektora komunikacji (Malta Communications Authority Act). Organ reguluje telekomunikację, *e-commerce* oraz maltańską pocztę. Jest także odpowiedzialny za realizację strategii Malty na rzecz likwidowania przepaści cyfrowej oraz wzrostu stopnia wykorzystania cyfrowych technologii przez zwykłych obywateli i przedsiębiorstwa. Na czele Urzędu stoi zarząd i dyrektor generalny. Zarząd odpowiada za właściwe funkcjonowanie organu, realizację jego budżetu oraz strategii.

Choć Malta do 1962 r. znajdowała się w rękach Brytyjczyków, tamtejsza kultura politycz-

¹² Tłumaczenie nazwy według: *Konstytucja Malty*, s. 112.

¹³ Tamże, s. 113.

¹⁴ K. Aquilina, *The Legal Framework of the Maltese Media*, [w:] *Exploring the Maltese Media Landscape*, ed. J. Borg, A. Hillman, M.A. Lauri, Valetta 2009, s. 108.

na zdecydowanie bliższa jest kulturze politycznej Włoch niż Wielkiej Brytanii. Widać to między innymi w podejściu parlamentarzystów do tzw. polityki informacji. Podejmując ten wątek, najpierw należy podkreślić, iż Maltańczycy należą do grupy narodów przedkładających obraz nad słowo pisane¹⁵, a podstawowym źródłem ich wiedzy o świecie jest telewizja. Parlamentarzyści, świadomi konsekwencji tego faktu, wprowadzili zakaz transmisji telewizyjnych na żywo z posiedzeń Izby Reprezentantów. W zamian transmisje przeprowadzało specjalnie do tego powołane Radio Parlament, obecnie zastąpione przez radio Maltin Biss.

Prasa z perspektywy modelu spolaryzowanego pluralizmu

Maltańska prasa jest stosunkowo słabo rozwinięta. Na obszarze dwóch największych wysp Archipelagu – Malcie i Gozo – ukazują się zaledwie cztery dzienniki i jedenaście tygodników. Liczba tytułów publikowanych po maltańsku równoważy te redagowane po angielsku, przy czym partie polityczne, Kościół katolicki oraz instytucje publiczne skłonne są wydawać prasę raczej w języku lokalnym. Natomiast po angielsku ukazuje się dominujący od wielu lat komercyjny tytuł „The Times” oraz jego niedzielny odpowiednik „The Sunday Times”¹⁶.

„The Times”, znany również pod nazwą „The Times of Malta”, jest najstarszym, wychodzącym od 1935 r. dziennikiem ogólnokrajowym, wydawanym siedem razy w tygodniu przez Allied Newspapers Ltd. Należy do tytułów opiniotwórczych, łączących sprawy bieżą-

ce z problemami ekonomicznymi. „The Times” ma wyraźnie centroprawicowy charakter, słynie ponadto z propagowania chrześcijańskich wartości w zakresie spraw społecznych.

Śladem po dominacji brytyjskiej jest fakt, że dzienniki anglojęzyczne publikują wydania niedzielne, które podobnie jak w Zjednoczonym Królestwie cieszą się wielką popularnością¹⁷. „The Sunday Times”, niedzielny odpowiednik „The Timesa”, osiąga nakład w granicach 37 000 egz.¹⁸, przy czym wydanie codzienne drukowane jest średnio w wysokości 20 000 egz. Ponadto wydanie niedzielne stanowi istotne źródło informacji o kulturze, religii oraz stylu życia Maltańczyków.

Przykład „The Timesa” stanowi pewną przeszkodę przy próbie zestawiania maltańskiego modelu mediów z propozycją modelu śródziemnomorskiego autorstwa Hallina i Manciniego, zwanego również przez tych autorów spolaryzowanym pluralizmem¹⁹. Hallin i Mancini stwierdzają bowiem, iż w krajach śródziemnomorskich brakuje prasy w prawdziwie masowych nakładach²⁰. Tymczasem wspomniany tytuł publikowany jest w dużej liczbie egzemplarzy, jeśli wziąć pod uwagę możliwości czytelnicze takiego kraju jak Malta.

Propozycja Hallina i Manciniego współgra za to z innym aspektem maltańskiego systemu komunikacji masowej. Badacze zauważają, iż w krajach Południowej Europy nie rozwinęła się na dobrą sprawę prasa sensacyjna²¹. Doskonale koresponduje to ze słabą pozycją maltańskiego tygodnika „Illum” („Dziś”). Tytuł ten, wydawany od 2006 r. przez stosunkowo małego wydawcę Media Today, stanowi jedyny

¹⁵ J. Borg, *Malta's Media Landscape: An Overview*, [w:] *Exploring...*, s. 21.

¹⁶ Tamże, s. 26.

¹⁷ Por. J.W. Adamowski, *System medialny Wielkiej Brytanii*, [w:] *Wybrane zagraniczne systemy medialne*, red. nauk. J.W. Adamowski, Warszawa 2008, s. 51.

¹⁸ *The Times of Malta*, www.presseurop.eu/en/node/70 [dostęp: 25.10.2012].

¹⁹ D.C. Hallin, P. Mancini, *Systemy medialne. Trzy modele mediów i polityki w ujęciu porównawczym*, Kraków 2007, s. 89–145.

²⁰ Tamże, s. 91.

²¹ Tamże, s. 97.

przykład pisma tabloidowego na Malcie, nie jest jednak w stanie przebić się do powszechnej świadomości czytelników.

W modelu śródziemnomorskim wielki kapitał medialny jest niejednokrotnie powiązany w większym lub mniejszym stopniu ze światem polityki. Ta specyficzna cecha modelu, określana również jako paralelizm polityczny²², oddaje rzeczywistość maltańskiej prasy jak żadna inna. Znaczącymi wydawcami prasy na Malcie są bowiem podmioty skoncentrowane na działaniu na polu maltańskiej polityki: Partit Laburista (Partia Pracy), Partit Nazzjonalista (Partia Narodowa), związek zawodowy General Work Union (Powszechny Związek Robotników)²³ oraz zainteresowany problemami społecznymi Kościół katolicki.

General Work Union publikuje dwa istotne tytuły: ukazujący się od 1944 r. tygodnik „It-Torca” („Pochodnia”) oraz założony w 1962 r. ogólnokrajowy dziennik „L-Orizzont” („Horyzont”)²⁴. Wydawanie prasy kosztowało władze związku sporo nakładów i wymagało od niego nie lada energii. Centrala związkowa od początku istnienia dążyła do tego, aby czytanie jej periodyków było dla pracujących Maltańczyków zwyczajem tak powszednim, jak jedzenie bekonu na śniadanie²⁵.

Do następnej grupy zaliczają się organy prasowe partii politycznych. Oficjalnym tytułem Partii Pracy jest wydawany od 1980 r. w każdą niedzielę „Kullhadd” („Každy”)²⁶, natomiast Partia Narodowa wydaje od 1970 r.

ogólnokrajowy dziennik „In-Nazzjon” („Nasz Naród”), a od 1971 r. tygodnik „Il-Mument” („Moment”).

Do znaczących wydawców należy Standard Publications Ltd. Przedsiębiorstwo, założone na początku 1990 r. przez grupę niezależnych biznesmenów, publikuje magazyny oraz prasę informacyjną. Czołowym tytułem wydawnictwa jest tygodnik „The Malta Independent on Sunday”, ukazujący się od 1992 r. Jego codzienny odpowiednik, „The Malta Independent”, mimo sporych nakładów włożonych w akcje promocyjne, nie zdołał nigdy zagrozić pozycji konkurencyjnego „The Timesa”²⁷. Wielkiej popularności nie zyskał również trzeci z informacyjnych tytułów wydawnictwa – tygodnik biznesowy „The Malta Business Weekly”.

Tytuły prasowe związków zawodowych oraz partii politycznych ukazują się w języku maltańskim, podobnie jak analizowana w dalszej części prasa kościelna. Można doszukiwać się kilku powodów tego stanu. Po pierwsze, tradycje prasy redagowanej po maltańsku sięgają okresu poddaństwa brytyjskiego. Maltańczycy rozwijali wówczas prasę konspiracyjną w języku rodzimym²⁸. Po latach wytworzyło to możliwość zawężenia uczestników dyskursu publicznego, dotyczącego spraw drażliwych, wyłącznie do „tutejszych”. Do dziś znajomość treści zawartych na łamach tej części prasy pozostaje ograniczona w praktyce do treści związanych *stricte* z rodowitymi Maltańczyka-

²² Więcej na ten temat zob. tamże, s. 26–30.

²³ Tłumaczenie nazwy według: *Partie komunistyczne i robotnicze świata. Zarys encyklopedyczny*, kom. red. H. Sobieski i in., Warszawa 1978, s. 421.

²⁴ „It-Torca” jest największym dziennikiem redagowanym w języku maltańskim.

²⁵ C. Sammut, *Media and Maltese Society*, Plymouth 2007, s. 43.

²⁶ Partia Pracy nigdy nie zdecydowała się na wydawanie dziennika.

²⁷ C. Sammut, *Media...*, s. 46.

²⁸ Język maltański stanowi ciekawy przykład lingwistycznego eklektyzmu. Jest to jedyny z języków arabskich, który stosuje w zapisie zmodyfikowaną wersję alfabetu łacińskiego. Więcej na temat samego języka zob. C. Casar, *Malta: Language, Literacy and Identity in a Mediterranean Island Society*, „National Identities” Vol. 3 (2001), nr 3, s. 257–275; B. Comrie, *Maltese and the World Atlas of Language Structures*, [w:] *Introducing Maltese Linguistics. Selected Papers from the 1st International Conference on Maltese Linguistics, Bremen, 18–20 October, 2007*, ed. B. Comrie and oth., Amsterdam–Philadelphia 2009, s. 3–11.

mi. Sami politycy oraz przedstawiciele dominującej społecznie instytucji, jaką jest Kościół katolicki, mogą dzięki temu podejmować wewnętrzną debatę w sposób zdecydowanie bardziej swobodny – ostrzejszy, niż gdyby miało to miejsce w języku angielskim, znanym turystom oraz czasowym mieszkańcom Archipelagu Maltańskiego. Po drugie, wydawanie prasy po maltańsku pozwala również dotrzeć do większej liczby obywateli. Spora część starszych Maltańczyków, w tym zwłaszcza mieszkańców wyspy Gozo, nie zna wystarczająco dobrze języka angielskiego.

Kościół w medialnych strukturach

Nie ulega wątpliwości, iż pozycja Kościoła katolickiego w przestrzeni publicznej Malty jest wyjątkowo wysoka. Uprzywilejowany status Kościoła był budowany przez setki lat, z czasem stał się on istotnym elementem narodowej tożsamości.

Najstarsze ślady chrześcijaństwa na Malcie pochodzą już z I w. po Chrystusie. Historycy są zgodni, że chrześcijaństwo pojawiło się na Wyspie za sprawą samego Apostoła Pawła²⁹. Należy wiązać to z opisem zawartym w *Dziejach Apostolskich* (rozdz. 27–28): mianowicie, że św. Paweł mieszkał na pewnej wyspie przez trzy miesiące po katastrofie okrętu, którym był transportowany do Rzymu. Według tradycji pierwsza wspólnota kościelna była organizowana przez Apostoła w miejscowości Rabat Mdina.

Po triumfie chrześcijaństwa nad lokalnymi kultami Kościół stał się jedną z czołowych instytucji Wyspy, a biskupstwo ulokowane w Mdinie zyskało rangę centrum organizującego porządek społeczny i zwyczaje. Późniejsze zasiedlenie wyspy przez Zakon św. Jana, po-

wszechnie znany pod nazwą Kawalerów Maltańskich, wzmocniło tylko pozycję Kościoła jako organizatora społecznego porządku. Stąd już w momencie narodzin mediów masowych na Archipelagu Maltańskim posłużyły one w pierwszej kolejności do realizacji celów politycznych oraz duszpasterskich.

Podstawowym faktem, który należy podkreślić, przywołując obecność własności kościelnej w systemie mediów masowych Malty, jest jej wyjątkowo słaba pozycja w sektorze prasowym i jednocześnie mocna w sektorze nadawczym³⁰. Brak zwyczaju czytania prasy, tak charakterystyczny dla obywateli Malty³¹, stanowił dla Kościoła katolickiego wystarczający powód, aby nie inwestować zbyt wielu środków w prasę drukowaną. W efekcie prasa katolicka ogranicza się do dwóch ogólnokrajowych magazynów wydawanych co tydzień, nielicznych czasopism oraz relatywnie silnej prasy parafialnej³².

Obecny do niedawna w wersji papierowej, obecnie już tylko online³³, tygodnik „Il-Gensillum” („Ludzie Dziś”) redagowany jest przez Media Centre, instytucję w całości należącą do Archidiecezji Malty. Pod obecną nazwą ukazuje się od lutego 2005 r., jego początki sięgają jednak 1988 r., kiedy pojawił się jako „Il-Gens” („Ludzie”). Bardziej zasłużonym tytułem jest wydawany od sierpnia 1928 r. tygodnik „Lehen in Sewwa” („Głos Prawdy”). Pismo należące do Azzjoni Kattolika (Akcji Katolickiej) prowadzone jest przez wolontariuszy, zaangażowanych w działalność w tym ruchu. Podobnie jak tytuły prasowe wielkich instytucji, prasa katolicka jest publikowana w języku maltańskim.

Siła oddziaływania prasy katolickiej na społeczeństwo jest nieporównywalnie mniejsza

²⁹ *The Encyclopedia of Christianity*, Vol. 3, ed. E. Fahlbusch, G.W. Bromiley, Grand Rapids, Mich.–Leiden 2003, s. 392.

³⁰ J. Borg, *Malta's...*, s. 27.

³¹ Tamże, s. 21.

³² Prasa parafialna jest mocno rozwinięta, zwłaszcza na wyspie Gozo.

³³ www.il-gensillum.com.

niż tytułów innych wielkich instytucji, ale w ramach tego samego systemu społecznego znaczącą rolę odgrywają katolickie radiostacje na czele z Radju Marija oraz RTK. Pierwsza wywodzi się z rozgłośni społecznej Radio 106³⁴, założonej przez Zakon Dominikanów w maju 1995 r. w miejscowości Rabat na Malcie. Po trzech latach stacja przystąpiła do międzynarodowej sieci rozgłośni znanej pod nazwą World Family of Radio Maria (Światowa Rodzina Radia Maryja). Na Malcie nadawcą Radju Marija zostało Assocjazzjoni Radju Marija.

Radju Marija, o charakterze modlitewno-kulturalnym, określa siebie jako „Głos chrześcijański w twoim domu”³⁵. W 2004 r. stacja uzyskała licencję na nadawanie na terytorium całego kraju na częstotliwości 102,3 FM, stając się ważnym składnikiem systemu medialnego. Opiera się na pracy wolontariuszy i utrzymuje wyłącznie z datków słuchaczy.

Do niedawna rozgłośnia cieszyła się wysoką słuchalnością, zapewniającą jej czwartą pozycję w kraju. RTK, druga z kościelnych stacji ogólnokrajowych, była mniej popularna i zajmowała dopiero ósmą pozycję wśród maltańskich stacji radiowych. Jednak w czasie ubiegłorocznej debaty nad rozwodami kolejność ta

praktycznie się odwróciła³⁶. Rozgłośnia istnieje od marca 1992 r. Stanowi przykład stacji konfesyjnej, która wykracza poza problematykę religijną. Mimo znaczącej odrębności od Radju Marija typ zbiorowości odbiorczych obu rozgłośni jest podobny. Do słuchaczy stacji należą osoby poniżej trzydziestego roku życia oraz powyżej sześćdziesiątego, ze zdecydowaną przewagą kobiet³⁷.

Istnieją wreszcie radiostacje parafialne o niewielkim zasięgu. Najwięcej tego typu rozgłośni funkcjonuje na wyspie Gozo. W istocie stanowią dzieła lokalnego duchowieństwa i temu też służą do propagowania treści ściśle dewocyjnych poza murami kościołów. Pierwszym tego typu podmiotem było uruchomione w 1995 r. Radju Luminarja (Radio Promień) w miejscowości Nadur na wyspie Gozo. Obecnie na Gozo funkcjonuje dziesięć stacji parafialnych³⁸.

W obliczu zmian społecznych istotną rolę odgrywa zawartość mediów katolickich. Poszczególne media prezentują dwa odrębne typy treści. Joseph Borg nazywa je dwoma modelami: modelem inkarnacyjnym³⁹ (*The Incarnation Model*) oraz modelem wewnątrzkościelnej pobożności (*Intra Ecclesial Devotio-*

³⁴ Radio 106 było przykładem tzw. *community radio* – rozgłośni nadającej na małym obszarze z dużym bezpośrednim wpływem słuchaczy na kształt ramówki. Ten znany na świecie, trzeci po publicznym i komercyjnym, typ nadawcy, nie do końca można przenieść na warunki polskie. Na temat samego zjawiska więcej pisze m.in. K. Hovley, *Community Media. People, Places and Communications Technologies*, Cambridge 2005, s. 13–38.

³⁵ Polskie Radio Maryja akcentuje swoją katolickość – jego hasło głosi: „Głos katolicki w twoim domu” Brak jakichkolwiek badań na ten temat, które rozstrzygałyby, czy wynika to z dominacji wyznania rzymskokatolickiego, czy też opiera się na ekumenicznym charakterze.

³⁶ Jeszcze w trzecim kwartale 2010 r. Radju Marija osiągało 9,4 proc. dziennej słuchalności, a RTK – 5,7 proc. W badaniu z ostatniego kwartału 2011 r. słuchalność Radju Marija była mniejsza o prawie połowę i wynosiła 4,79 proc., natomiast RTK uzyskało piątą pozycję z 8,43 proc. dziennej słuchalności. Dane za: *Radio and Television Audiences, Malta, July–September 2010*, Broadcasting Authority, December 2010, s. 29, www.ba-malta.org/prdetails?id=204; *Radio and Television Audiences, Malta, October–December 2011*, Broadcasting Authority, January 2012, s. 36, www.ba-malta.org/prdetails?id=222 [dostęp: 25.11.2012].

³⁷ J. Borg, *Malta's...*, s. 29.

³⁸ Radju Bambina 98,3 FM w miejscowości Xaghra, Radju Katidral 90,9 FM w Rabat, Radju Lauretana 96,5 FM w Ghajnsielem, Radju Lehen il-Belt Victoria 104 FM w parafii Rabat – San Gorg, Radia Luminarja 106,9 FM w Nadur, Radju Margerita 96,1 FM w Sannat, Radju Prekursur 99,3 FM w Xewkija, Radju Sacro Cuor 105,2 FM w miejscowości Fontana, Radju Sokkors 95,1 FM w Kerzem, Radju Viżitazzjoni 92,4 FM w Gharb.

³⁹ Nazwa model inkarnacyjny ma głębokie implikacje w chrześcijańskiej teologii. Inkarnacja to inaczej wciele nie się Boga w historię w osobie Jezusa Chrystusa. Określenie modelu sugeruje zatem otwartość na związki tego, co sakralne, z tym, co ludzkie.

nal Model)⁴⁰. Pierwszy, oparty na rozwiązaniach teologicznych Soboru Watykańskiego II, wyraża się w podejmowaniu wszelkich problemów społecznych z perspektywy kościelnej. Nie przemilcza przy tym trudności samego Kościoła. Drugi, starszy model mediów katolickich, zakłada traktowanie ich przez Kościół instytucjonalny jako narzędzi informowania o jego życiu wewnętrznym oraz aktualnych inicjatywach. Jest również bardziej zaangażowany w wewnątrzkościelne „pobożne praktyki religijne”.

Nowe zwyczaje ludzi młodych oraz ich nieufność wobec instytucjonalnych form religijności wymuszają pytanie o przyszłość mediów realizowanych w tym modelu. Oczywiście, liczni słuchacze stacji takich, jak Radju Marija, nie odejdą w sposób nagły. Zmiana pokoleniowa może jednak zaburzyć pozycję katolickich radiostacji. Jak pokazują raporty Broadcasting Authority z 2010 i 2011 r., już następuje utrata słuchaczy przez rozgłośnie oparte na modelu wewnątrzkościelnej pobożności⁴¹.

Telewizja i radio

Podstawowym komponentem maltańskiego systemu medialnego są stacje telewizyjne, przy czym relatywnie dużą widownię uzyskują podmioty zagraniczne. Głównymi nadawcami telewizyjnymi są nadający po maltańsku publiczny kanał TVM – jego udział wynosi 36,96 proc. całego dziennego audytorium – oraz komercyjny One cieszący się 20,82 proc. dziennej oglądalności. Sporą część audytorium zyskują stacje włoskie, które osiągają kolejno: RAI 1 – 4,92 proc., Canale 5 – 4,85 proc., Italia 1 – 4,7 proc., RAI 2 – 1,61 proc.⁴² Do znaczącej grupy należą również kanały brytyjskie

nadające po angielsku – najprężniejszym jest Discovery Channel z 3,72 proc. dziennej oglądalności.

Obecność podmiotów zagranicznych znacząco odbija się w sferze kulturowej Malty. Język włoski w dialekcie toskańskim był językiem urzędowym Zakonu św. Jana w latach 1530–1798. Następnie został wyparty przez język angielski – Malta od 1800 r. trafiła pod kuratelę Wielkiej Brytanii. Ostatnie trzydzieści lat zdecydowało jednak za sprawą telewizji o wielkim powrocie języka włoskiego. Włoskie kanały publicznego RAI oraz koncernu Berlusconi Mediaset, transmitowane bez tłumaczeń, rozpropagowały ten język wśród Maltańczyków we wszystkich grupach wiekowych. Należy wiązać to z faktem, iż w latach 80. XX w. na poziomie lokalnym, poza maltańską telewizją publiczną, możliwy był odbiór wyłącznie telewizji włoskiej⁴³.

Rok 1993 stanowił przełom dla radia i telewizji. Parlament uchwalił wówczas ustawę otwierającą drogę do pluralizmu mediów elektronicznych. Określono w niej, że każda organizacja ma prawo do nadawania jednego programu radiowego i jednego telewizyjnego. Ta swoista reakcja na niekontrolowany zalew *italiano televisione* sprawiała, że udział stacji włoskich w dziennej oglądalności zmalał z około 40 proc.⁴⁴ do obecnego stanu 12,37 proc.⁴⁵

Powstające rodzinne stacje telewizyjne występowały z dwujęzyczną ofertą: maltańską i angielską. Dość specyficzna okazała się również kwestia ich własności. Stacje o największym społecznym odbiorze od początku należały bowiem do wielkich organizacji społecznych, zwłaszcza zbiorowych aktorów politycznych. W istocie Malta należy do grona nielicznych

⁴⁰ J. Borg, *Malta's...*, s. 27–28.

⁴¹ *Radio and Television... 2010*, s. 29; *Radio and Television... 2011*, s. 36.

⁴² *Radio and Television... 2011*, s. 43.

⁴³ S. Caruana, *Trilingualism in Malta: Maltese, English and 'Italiano Televisio'*, „International Journal of Multilingualism” Vol. 3 (2006), nr 3, s. 159–160.

⁴⁴ Tamże, s. 161.

⁴⁵ *Radio and Television... 2011*, s. 43.

europiejskich państw, w których z powodzeniem funkcjonują bardzo popularne kanały telewizyjne partii politycznych. W 1994 r. Partia Pracy utworzyła Super One TV, znaną obecnie pod nazwą One TV. W związku z wyborami 1998 r. Partia Narodowa uruchomiła kanał Net TV.

Dzięki obecności podmiotów rodzimych wzrosło znaczenie języka maltańskiego i angielskiego. Nie ulega wątpliwości, że dostęp do treści w trzech językach wspomaga w pewnym stopniu ich naukę. Maltańczycy co prawda oglądają we włoskich kanałach TV przede wszystkim filmy i seriale, pozwala to jednak na osiągnięcie podstawowych kompetencji językowych, określanych na gruncie europejskiego szkolnictwa poziomem A2⁴⁶. W odniesieniu do języka angielskiego, dominującego zwłaszcza w przekazie faktów i opinii, ich kompetencje stają się coraz wyższe, dochodząc do poziomu biegłości. Nie jest to jednak stan powszechny.

Jak wspomniano, Maltańczycy korzystają przede wszystkim z telewizji. Radiofonia, choć mniej popularna, cechuje się jednak silnym zaangażowaniem w medialnej przestrzeni kraju. Z radiem związana jest również bardziej jednolita kultura uczestnictwa w mediach – stacje radiowe odbierane są przez tradycyjne odbiorniki w prawie 84,9 proc. Słuchalność programów radiowych za pomocą cyfrowych odbiorników stanowi zaledwie 7,6 proc.⁴⁷

Radiofonia została założona na Malcie w roku 1935 w postaci płatnego radiowęzła należącego do brytyjskiej Rediffusion Ltd. Spółka do 1970 r. utrzymywała monopol na nadawanie programów radiowych. Urząd do spraw Przekazu Audiowizualnego powołał wówczas do istnienia kilka rozgłośni, spośród których stacja Xandir Malta została w 1975 r. upaństwowiona, a następnie przemianowana na rozgłośnię publiczną⁴⁸.

Oprócz nadawców publicznych i komercyjnych na Malcie obecni są również nadawcy społeczni (*community radio*). Radiofonia złożona jest z trzynastu stacji ogólnokrajowych oraz dwudziestu sześciu lokalnych stacji społecznych – w tym wspomnianych radiostacji parafialnych. Zauważalne są istotne różnice w treści programów nadawanych przez podmioty radiowe i kanały telewizyjne. O ile w przypadku telewizji łatwo dostrzec pewną treściową odrębność podmiotów typowo komercyjnych od publicznych i instytucjonalnych, np. kościelnych, o tyle w przypadku radia odrębność ta zaciera się⁴⁹. Doskonale widać to na przykładzie komercyjnej rozgłośni Calypso Radio 101,8 FM. Stacja osiąga drugi, wynoszący 14,9 proc. udział w dziennej słuchalności w skali kraju⁵⁰. Jej popularność wśród ludzi w średnim wieku sprawia, że ramówka w niewielkich elementach konkuruje z najlepiej słuchalnymi stacjami katolickimi – najnowszej muzyce i audycjom rozrywkowym towarzyszą audycje z modlitwą różańcową.

Radiofonia publiczna ogranicza się do trzech kanałów: Radju Malta 93,7 FM w formacie uniwersalnym, Magic Radio 91,7 FM oraz dawne Radju Parlament, obecnie nadające pod nazwą Maltin Biss. Wśród nadawców komercyjnych, poza spółkami typowo nastawionymi na zysk (Radio Bay 89,7 FM), funkcjonują podmioty kościelne oraz stacje należące do partii politycznych. Są to One Radio 92,7 FM, będące własnością Partii Pracy oraz Radio 101 FM założone przez Partię Narodową.

Internet katalizatorem zmian

Wzmógł się dostęp do sieci sprawia, że Malta przestaje być krajem zamkniętym, izolowanym od ogólnych zachodnich prądów. W roku 2001 ponad 51 000 użytkowników korzystało z inter-

⁴⁶ Europejska karta kompetencji językowych.

⁴⁷ *Radio and Television...* 2011, s. 19.

⁴⁸ J. Borg, *Media Landscape: Malta*, www.ejc.net/media_landscape/article/malta/ [dostęp: 1.02.2012].

⁴⁹ Tenże, *Malta's...*, s. 25.

⁵⁰ *Radio and Television...* 2011, s. 36.

netu, natomiast w połowie 2012 było to już ponad 140 000⁵¹. Wiąże się to z dostępem Maltańczyków do informacji. Obecnie najbardziej popularnym źródłem faktów w Archipelagu Maltańskim są wiadomości telewizyjne oraz portale internetowe: di-ve.com, należący do internetowego koncernu Go, oraz timesofmalta.com, powiązany z dziennikiem „The Times”.

Jak już wspomniano, dostęp do internetu odgrywa zasadniczą rolę w napędzaniu zmian społecznych. Działalność tradycyjnych środków przekazu jest oparta na konsensusie wydawców i dziennikarzy dotyczącym pomijania treści światopoglądowych sprzecznych z nauczaniem Kościoła katolickiego, zwłaszcza ze sfery moralności. Ustawa zasadnicza nadaje katolicyzmowi status religii państwowej, co przejawia się w traktowaniu Kościoła jako podstawowej instytucji porządkującej ład społeczny. Art. 2 § 2 Konstytucji podaje: „Na organach władzy Rzymskokatolickiego Kościoła Apostolskiego spoczywa obowiązek i prawo nauczania, jakie zasady są dobre, a jakie złe”⁵². Jakikolwiek podmiot podejmujący kontrowersyjne działania w przestrzeni społecznej musi zatem uwzględnić, że prędzej czy później spotka się z oceną wystawioną przez hierarchię kościelną.

Oczywiste jest, że na marginesie medialnego dyskursu pojawiają się poglądy wolnomyślicielskie oraz kwestie związane z liberalnym podejściem do seksualności⁵³. W tak małym kraju, jak Malta, łatwo jednak o rozwój młodzieżowych subkultur, które w opozycji do tradycyjnych organizacji zyskują sympatyków za pośrednictwem cyberprzestrzeni. Niejednokrotnie elementem scalającym jest dla nich sam brak dostępu do treści, których nie otrzymują poprzez media tradycyjne. Internet pozwala zatem na podejmowanie debaty nad problemami,

których nie ma w przestrzeni medialnej generowanej przez stare środki przekazu. Jako przykład może tu posłużyć tocząca się w latach 2010–2011 wielka debata na temat rozwodów.

Jeszcze w 2010 r. Malta była jedynym krajem Europy, którego prawo nie przewidywało możliwości rozwodu. W skali świata podobne rozwiązania istnieją do dziś tylko na Filipinach. Maltańscy małżonkowie chcący się rozwieść musieli przeprowadzić całą procedurę za granicą – najczęściej na Cyprze lub we Włoszech. Co istotne, od lat 70. przeprowadzane w ten sposób rozwody były bez przeszkód uznawane w kraju. Debatę na temat potrzeby zmian zainicjował poseł rządzącej Partii Narodowej Jeffrey Pullicino Orlando, zgłaszając w lipcu 2010 r. projekt legalizacji rozwodów.

Pierwsze reakcje tradycyjnych środków przekazu cechowała duża powściągliwość. Opisywano zjawisko z perspektywy historycznej, przywoływano głosy autorytetów popierających i odrzucających proponowane rozwiązanie. W końcu zaczęto stawiać pytania o konsekwencje projektu ustawy. Artykuły prasy drukowanej starały się przytaczać argumenty zarówno zwolenników, jak i przeciwników nowego prawa, z nieznaczną przewagą na rzecz przeciwników. Podobnie działo się w powiązanych z prasą periodyczną portalach internetowych.

Miejszem bardziej ożywionej dyskusji stał się internet. Najpierw w sieci powstały witryny pokroju *divorceinmalta.com*, w przestrzeni których rozpowszechniane były argumenty za legalizacją rozwodów. Popularne okazały się również grupy na portalach społecznościowych, m.in. grupa *Divorce in Malta* na Facebooku. Media tradycyjne prezentowały przede wszystkim relacje obrońców obowiązującego wówczas

⁵¹ *Post And Communications: Q1 2012*, National Statistic Office Malta, s. 1, www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=3344 [dostęp: 25.10.2012].

⁵² *Konstytucja Malty*, s. 34.

⁵³ T. Sant, *Growing up in a Global Village: Young People and the Internet in Malta*, [w:] *Exploring...*, s. 57; J. Grixti, *Symbiotic transformations: youth, global media and indigenous culture in Malta*, „Media, Culture & Society” Vol. 28 (2006), nr 1, s. 115–116.

prawa. Natomiast internet pozwalał Maltańczykom na publikowanie swoich argumentów oraz prowadzenie dyskusji albo w postaci polemicznych artykułów, albo w formie zapisów na forach. Ostatecznie w maju 2011 r. odbyło się w tej sprawie referendum, w wyniku którego w lipcu parlament zalegalizował rozwody.

Problem legalizacji rozwodów pokazał zamknięcie starych mediów Malty na dyskusję podejmującą kwestie społecznego tabu, co wynika przede wszystkim z utrwalonej w środowisku dziennikarskim ostrożności w polemice z Kościołem katolickim na tematy etyczne oraz silnego wpływu świata polityki na media. W dorocznym rankingu wolności prasy *Press Freedom Index*, ogłaszanym przez Reporterów bez Granic, Malta zajęła w roku 2011–2012 dopiero 58. miejsce. Oznacza to, że w Unii Europejskiej gorzej wypadają tylko Włochy (miejsce 61.), Grecja (70.) i Bułgaria (80.).

Zakończenie

Wiele z maltańskich rozwiązań ustawodawstwa medialnego oraz praktyki medialnej decyduje o swoistości tego systemu. Na Malcie w wysokim stopniu zachodzi zjawisko paralelizmu politycznego mediów – ogromny wpływ partii politycznych i Kościoła katolickiego na życie społeczne znajduje wyraz tak w treściach, jak również w strukturze środków przekazu. Główne tytuły prasowe zazwyczaj reprezentują

określone idee polityczne, znaczna ich część wydawana jest przez partie polityczne. Znaczące okazują się również media będące na usługach Kościoła katolickiego. Jednak, o ile katolicka prasa pozostaje relatywnie słaba, o tyle też niespotykaną nigdzie indziej pozycją cieszy się katolicka radiofonia. Realizuje przy tym dwa modele – model otwarty, tzw. inkarnacyjny oraz model zamknięty, skupiony głównie na praktykach religijnych.

Wyróżniające się bogactwo Malty jako miejsca styku kultury europejskiej i arabskiej oraz zderzenia wzorców anglosaskich z modelem żywiolowej polityki okolic Sycylii widać zwłaszcza w wielojęzycznej telewizji. Maltańczycy należą do grupy narodów preferujących obraz nad słowem pisanym. Telewizja, która stanowi ich podstawowe źródło wiedzy o świecie, nadawana jest w językach maltańskim, angielskim i włoskim.

Choć stare media utrzymują utarty ład społeczny, to tradycyjny model społeczeństwa, wyrosły na konsensusie sił politycznych i religijnych, stoi dziś przed wielkim wyzwaniem. Nowe media zmieniają Maltańczyków, przybliżając ich do modelu kontynentalnych społeczeństw liberalnych. Kształtuje się pokolenie użytkowników sieci. Przeciwnicy tej zmiany również korzystają z cyberprzestrzeni – tym samym wzrasta pole do dyskursu na tematy, które do niedawna stanowiły społeczne tabu.